

EL MORO EN LA TRADICIÓ I LA FESTA DE LES COMARQUES MARIOLENQUES

Sergi Gómez

SERGI GÓMEZ



La Mahoma de Bocairent als anys vint del segle passat.

Ambaixador Cristià: «No me vengas con razones i sal del castell, gorrino. A mi casa ven Sultán, ven pronto, muy aprisita, pués todos se alegrarán quen nos hagas la visita. Yo tengo un serdo seabado, els dos juntets estareu, uno suelto, el otro atado, en pau els dos dormireu. Descansa que mi porquera está a tu disposición. Tè ofrezco en buena manera mucho estiercol pa colchón. Pa que engordes i chilles tindràs sens mida ni tasa, panís, segó, criailles, bellotes i carabassa. Ben mirat, allí estaràs i no te tratarem mal pués dos palasios tindràs: la porquera i el corral. Ya ves lo que te propongo: comer, dormir, ¡la gran vida! ¿Te gusta esto Morrongo? Pués a mi casa enseguida!»

Fragment de les ambaixades de la Risa de Bocairent (1920)

A principis d'octubre d'enguany, i sense saber massa el perquè, però sospitant-ho..., l'imam de Màlaga va exigir que es suspengueren totes les festes de moros i cristians d'arreu perquè atemptaven contra la imatge dels musulmans, que si eren denigrants, que... Res, la cosa caigué com una autèntica bomba a les comarques que envolten la

serra de Mariola (la Vall d'Albaida, el Comtat de Cocentaina i l'Alcoià) i a les del Vinalopó, que són les que celebren aquesta tipologia festiva almenys des de la meitat del segle XIX. Fins i tot es quedaren astorats els imams de la zona... Què tractem mal els musulmans a les festes morocristianes? Ni de bon tros! Si a la major part dels pobles festers les pobres comparses i filades cristianes s'ho veuen agre per falta d'efectius..., són els musulmans fingits, els «moros», els qui acumulen les hosts més nombroses, i són ells els qui sempre han concitat l'admiració del públic, els qui més es «llueixen», diuen..., els primers a generar una música pròpia i diferenciada per a les desfilades —magnífica com a gènere, per cert—, els primers a afegir exotisme, amb atreviment fins i tot, en vestits, armes, esquadres... Sí, és clar que perden la batalla final, i és cert que en la festa, en les ambaixades especialment, hi po-

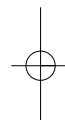
dem trobar tot un reguitzell d'atacs als musulmans i a la seua fe..., però també invectives contra els cristians, faltaria més tractant-se d'una batalla dialèctica... Però això és tan sols perquè són unes festes heretades, cosa que suposa també, i dissortadament, una hiperprotecció exagerada d'alguns dels textos, dolents de mena, usats com a base del teatret. Heretades a més des d'un temps que ni tant sols és medieval, que això del medievalisme començà en els darrers anys seixanta... No, els moros i cristians nasqueren d'una herència prèvia: les restes de la soldadesca foral desfeta després d'Almansa i la guerra de Successió, però anaren prenent cos en el temps en què carlins i isabelins lluitaven poble a poble, i no és cap metàfora, en valls encaixonades i serres de dura escorça...

Deixem un moment les festes. Abans que nasqueren tal i com hui les coneixem, la presència del



35

PARLEM DE...

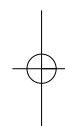




moro a les comarques mariolenques ha estat més que significativa. Encara hui hem heretat històries i maneres de fer d'aquella gent que, segons sentim dir hui, no ens n'hem anat encara per més que ens hagen expulsat... La conquesta cristiana del «regne de les muntanyes» (l'espai que hi ha entre la serra Grossa de la Vall d'Albaida i la línia Biar-Busot, i que hi ha lletraferits que insisteixen en nomenar amb el mot «musulmà» l'Arguira) va suposar molts maldecaps a Jaume I. La resistència oferida per la població musulmana fou més que notable, i el fet que aquestes terres hagen estat de frontera amb Castella i Granada durant tants anys va provocar en els hereus jaumins una vertadera migranya. El darrer dels senyors musulmans, un obscur alcaid de la Vall de Gallinera, Muhammad Abú Abd'Allah Ibn-Huzdzäil, s'erigí com a oponent de les hosts catalanoaragoneses tot trenant pactes amb Alfons el Savi i amb els seus familiars granadins, i va encendre en revolta contínua unes terres escassament repoblades i gens cristianitzades. La seua història ens és fosca, però els seus ulls blaus encara brillen, i amb força, en el món de la llegenda. Justament eixos ulls són els que li donaren el seu famós sobrenom:

Al-Àzraq. El cabdill altíssim i ros—sent musulmà— que tingué a la mà el coll de Jaume I en el dit «feit de Rugat» i no el va «voler» matar. Diuen que, com que els homes no podien acabar amb ell, va caldre inventar un Déu que ho fera, com succeïa amb els mites clàssics... Siga com vulla, calia assegurar-se que no es perpetuara l'estat permanent d'inseguretat i desfer la possible llegenda d'un personatge venerat pels moriscos de les valls altes de la Marina i el comtat de Cocentaina. Així, sembla ser que Al-Àzraq va provar de conquerir Alcoi el 5 de maig de 1276 i va morir en la provatura. Malgrat tot, encara va guanyar la batalla, perquè en pegar a fugir pel barranc de n'Osset (actualment barranc de la Batalla), els cristians perseguïdors caigueren en una mala emboscada de la qual eixiren molt malparats i no solventaren el problema que se'ls venia al damunt fins poc temps després, en la batalla de Llutxent, a la qual el vell Jaume I no va sobreviure. I com ens ha arribat la mort d'Al-Àzraq? Totalment canviada mercès el costumari religiós alcoià, que el volgué mort el dia 23 d'abril d'aquell any i a mans del demiürg sant Jordi, aparegut per a la ocasió a mena de ballester: una fletxa, deien, que

li havia separat les celles... I des d'ací, malgrat els déus i la intenció desmemoriadora, la llegenda: que si el soterraren en un castell de la Mariola, que si al costat del cos hi havia un gran tresor, que si el lloc era marcat (a la manera de diverses ermites de Bocairent) pel primer raig del sol naixent el dia tal que passava pel lloc tal... I l'inevitable alçament posterior dels hereus, que hom diu que deixà dos bessons d'ulls blavíssims. Totes les tantes revoltes foren sufocades, però els conflictes no només presentaven problemes religiosos: les reivindicacions eren, més aviat, econòmiques i relacionades amb el feixuc vassallatge. Aquests temes foren motiu d'esclat de la segona Germania (1693) i s'arrossegaven encara en la guerra de Successió. I malgrat la desastrosa expulsió dels moriscos el 1609 —un dels motius bàsics de la posterior decadència valenciana—, s'eternitzà la revolta amb la presència constant de roders, de *guapos*, de bandolers, i de les llegendes dels vells veïns musulmans que, poc a poc, prenién entre nosaltres el valor de gent superior, especialment pel que fa a les tècniques constructives. Així és com les anècdotes produïdes per la natura són obra dels gegants (el Cagalló i l'Abric del Gegant, a



ser majors, anaren agrupant-se per recordar el seu origen, i acabaren formant les filades de Moros Vells... Aquesta idea romàntica, del tot curiosa, troba un marc perfecte dins la manera anecdòtica de fundació de les primeres filades. L'enemic real de l'Espanya nacional-romàntica del XIX era el Marroc i molts veïns joves acabaven allí els seus dies. Per això, és lògic que en les renascudes festes morocristianes, i especialment en el seu vessant literari, les ambaixades —teatret popular que recollia relacions patriòtiques i patronals prèvies, especialment marianes—, es recolliren referències i àdhuc insults agrejats contra el musulmà. El to usat era grandiloqüent, destinat a perdurar en la memòria del veïnat, sovint il·lustrat. La seua base eren els tòpics rebregats de la pàtria, la fe i l'amor... I si el moro abstracte passava a protagonitzar en solitari la idea del mal, el dolent immediat no seria el moro (que els moros no passaven del Marroc), sinó el carlí si eres isabelí, o l'isabelí per al carlí... El cas fundacional més conegut és la distinta reacció dels pobles davant la unificació dinovesca d'Itàlia. Unes viles tan liberals com foren Sax i Cocentaina no dubtaren a afegir a les tropes cristianes els Garibaldins. En pobles contraris, els Garibaldins haurien passat directament a ser tinguts com a «moros»... A Bocairent, carlí de soca-rel, els «bons» eren els qui s'oposaven a Garibaldi i defenien els Estats Pontífics... Així tens el Tercio de Zuavos del Papa com a cristians..., els Mosqueters (vestits a la D'Artagnan), i com que els francesos eren sospitosos d'heretgia, passaren a ser moros... i encara ho són!

I com que en la festa cap qualsevol cosa, també hi caben actes que ataquen del tot el musulmà, com ara el cas del judici sumaríssim al Moro Traïdor de Xixona, en què es jutja i afusella un *vigia* que, per festejar una cristiana, no donà avís de la presència de l'enemic victoriós, o les tantes representacions de «*Despojo del Moro*», en



SERGI GOMEZ

Moros i cristians
entre les parades
d'un mercat medieval.

què un capità musulmà renuncia a la seua fe mentre va llevant-se la roba i discursaja sobre el seu pas a la nova i «veritable» fe, simbolitzada amb cada peça que va llevant-se. Col·loquis, conversions amb intervenció divina, o no, ambaixades humorístiques..., un gran nombre d'obres diferents i difícils de sistematitzar que mostren mil i una formes de tractament negatiu del moro, però també positiu, no creieu...

El moro valent, el moro galant, el moro amb cent pams de barba..., malgrat tot, continua conservant molt del seu atractiu. Els gegants moros encara són els «Auelos» de tots els xiquets d'Ontinyent, i en llegir les *Rondalles Valencianes* que n'Enric Valor hi recollí, trobes que Abella s'enamora del Negre Bo, que el gegant del Romaní és un moro molt semblant al que es disfressen en les festes d'Alcoi. És moro l'Envejós d'Alcalà, Abd Al-Maduix, i també el seu pobre envejat, Al-Favet. És musulmà el príncep Muhammad ibn Malik de Benillup (de biografia sospitosament semblant a la d'Al-Àzraq), molt més noble i sensat que no l'amo cristià del Castell

del Sol de les serres Gredoses... I si no fóra pels tres consells de l'islamitzat Guillem el Renegat, el pastor Andreu l'hauria feta bona només arribar al port d'Albaida...; i les llegendes encara es remescen i hi passen per moros els protagonistes de la llegenda de les Encantades (dones d'aigua) de Planes de la Baronia... I fins i tot en la llegenda mare, la que atorga nom a la màgica serra de Mariola, deixen de ser ibers i romans per convertir-se en moros, aquella gent gran... Ara hem oblidat qualsevol maror lligada a la festa dels moros i cristians, i les festes només són això: una celebració que ha guanyat el significat de rememoració axial de la conquesta cristiana sense cap retret seriós al musulmà.

I els capitans moros encara pensem que han de ser els més rics d'entre els càrrecs festers anuals. I les festes solen acabar amb l'abraçada fraternal dels dos capitans. I en arribar a plaça el capità Moro, Al-Àzraq, les nostres campanes cristianes solen voltejar en honor a la seua persona... Després consentim anar a desfilar a New York i ens deixem els moros a casa...

